

The meaning of professional consciousness is considered as complexly-organized structures, that is based on individual-psychological indicators, which shows characteristic self-assessment of professional qualities and attitudes towards work. The professional consciousness of telephone operators with varied ideas towards professionally-important qualities is researched and analyzed. Individual characteristics which contribute to a certain type of professional consciousness are determined with the help of connections between indicators of professional consciousness and personal parameters.

Keywords: professional consciousness, professionally-important qualities, cognitive styles, operational capabilities, structural components of temperament.

Отримано: 17.02.2011

УДК 316.472

Я.М. Раєвська

ФЕНОМЕН ДИСТАНТНОЇ СІМ'Ї ТА ЇЇ ВПЛИВ НА ОСОБИСТІТЬ ПІДЛІТКА

У статті висвітлюються основні причини виникнення та проблеми сучасної дистантної сім'ї, які пов'язуються з соціально-політичним та економічним станом Української держави. На основі аналізу життєдіяльності дисткантних сімей, запропонована їх класифікація. Особлива увага приділяється вивченню проблем дітей у дистантних сім'ях. Визначено основні психологічні проблеми підлітків з дистантних сімей.

Ключові слова: дистантна сім'я, дисфункційність, особистість підлітка, дезадаптованість, тривожність, емоційна сфера.

В статье освещаются основные причины возникновения и проблемы современной дистантной семьи, которые связывают с социально-политическим и экономическим состоянием Украинского государства. На основе анализа жизнедеятельность дистантных семей, предложена их классификация. Особое внимание отводится изучению проблем детей в дистантных семьях. Определено основные психологические проблемы подростков с дистантных семей.

Ключевые слова: дистантная семья, дисфункциональность, личность подростка, дезадаптация, тревожность, эмоциональная сфера.

Сім'я завжди виступає моделлю суспільства на конкретному історичному етапі його розвитку, відображає його моральні та духовні цінності. Аналізуючи особливості української сім'ї в умовах сьогодення, ми вимушені констатувати, що при сучасній еконо-

мічний та політичний ситуації в країні інститут сім'ї зазнає серйозних матеріальних, господарсько-побутових, психолого-педагогічних, правових та медичних труднощів. Характерними для сучасної сім'ї є такі негативні зміни, як зниження її стабільності, малодітність, послаблення традиційної ролі батька, трудова зайнятість матері. Сьогодні гострою проблемою сім'ї є прояви відчуження між дітьми і батьками, оскільки не у кожній сім'ї дитина знаходить підтримку і надійний захист, які їй вкрай необхідні.

Економічні негаразди, військові конфлікти, національні протиріччя, екологічні катастрофи та інші проблеми постійно штовхають багатьох людей на переміщення по планеті. Кількість осіб, які щорічно покидають свої країни, оцінюється багатьма мільйонами. За даними Міжнародної організації праці, на початок XXI сторіччя глобальна трудова міграція становить близько 120 млн осіб, тобто 2,3% світового населення.

Сам термін "міграція населення" (від лат. migration – переселення) позначає процес переселення (переміщення) людей, що перетинають межі тих чи інших територій зі зміною місця проживання назавжди чи на тривалий термін.

Воснові сучасної міграції з України лежать виїзди громадян України з метою працевлаштування за кордон. За неофіційними даними сьогодні за межами України близько семи мільйонів заробітчан.

Сім'ю, яка характеризується особливими умовами життя, пов'язаного з перебуванням одного (чи обох) батьків за межами країни, ми розглядаємо як дистантну.

Причини утворення дистантних сімей слід шукати в усій палітрі відносин людини із зовнішнім середовищем, як соціальної істоти, в тому, що є змістом соціального буття людини в усій її складності та протиріччях. В загальному можна відмітити, що соціальні відносини, в яких особистість відчуває себе нерівною з іншими, завжди характеризується протестуючою поведінкою. Досить рідко можна зустріти людину, яка повністю задоволена своїм положенням в суспільстві. Це відбувається тому, що людина схильна до переоцінки самої себе. Однак багатогранність її соціального буття, як правило, утримує баланс протиріч, які виникають, і людина живе в суспільстві як її член, хоча, може бути, і не повністю задоволена своїм положенням, але підпорядковується закономірностям (і законам) суспільства і держави.

Однією з причин утворення дистантних сімей є соціально-економічна: необхідність фінансового забезпечення функціонування сім'ї, створення умов для одержання належної освіти, надання з боку батьків переваги платним послугам, з одного боку,

та неможливість забезпечити сімейні потреби в країні – з другого, вимагають від батьків пошуку роботи з належною оплатою за межами країни.

Наступною причиною утворення дистантних сімей є соціально – психологічна, яка детермінується міжособистісними відносинами в сім'ї, в тому числі конфліктами в сім'ях, між родичами і знайомими. Міжособистісні конфлікти, які виникають на ґрунті незадовільного соціального побуту людини і відносин, які складаються внаслідок цього, небезпечні тим, що виникають або зненацька, але як результат “накопичення” невдоволення впродовж тривалого періоду часу, і тому їх важко розпізнати, а тим більше попередити, або починаються практично з перших днів спільного життя, і з кожним наступним днем стають все більш нестерпними і в кінцевому результаті призводять до заробітчанства.

Ще одна причина окресленої проблеми проявляється в тому, що найвища інтенсивність трудових міграційних поїздок властива розлученим, котрі часто стикаються з проблемою утримання дитини без допомоги другого з батьків – особливо це стосується мігрантів-жінок. У переважній більшості неповнолітні діти з таких сімей залишаються на бабусь, дідусів, родичів, а інколи і просто на друзів чи старших дітей.

І нарешті, міжособистісні конфлікти, які виникають випадково на ґрунті конкретної ситуації, коли стикаються між собою інтереси людей, які не знайшли іншого способу вирішення конфлікту, як через поїздку за кордон.

Питання дистантних сімей знаходиться у полі зору держави, урядових та громадських організацій (міжнародний жіночий правозахисний центр “Ла Страда-Україна” у співпраці з Українським інститутом соціальних досліджень ім. Олександра Яременка), науковців та практиків з соціально-педагогічної та соціально-психологічної роботи. Проблеми сім'ї як соціального інституту розглядаються в працях А.І.Антонова, Т. В. Андреевої, Т. А.Гурко, С. І. Голод, А. Г. Харчева. Сімейне неблагополуччя, її дезадаптацію вивчали В.В. Солодніков, Т.В. Семігіна, Н.П. Краснова, Л.П. Харченко, С.Я. Харченко та ін. Автори підкреслюють неефективність виконання батьками своїх основних сімейних функцій, девіації сімейних відносин.

Проблема дистантних сімей знайшла своє висвітлення у працях О.Безпалько, К.Б.Левченко, Ф.А.Мустаєвої, В.С.Торохтія, І.М.Трубавіної, Д.І.Пенішкевич та ін.

Ф. Мустаєва визначає дистантну сім'ю такою, в якій життєдіяльність кожного з подружжя через специфіку їхньої професії в

більшості випадків проходить окремо. До таких сімей вона відносить сім'ї бортпровідників, моряків, артистів, космонавтів, геологів, військових, спортсменів, і вважає, що в середньому таких сімей є 4-6% від загальної кількості.

І. Трубавіна дистантною називає сім'ю, члени якої перебувають із різних причин на відстані один від одного – професія, ув'язнення, лікування, неспроможність утримувати сім'ю і передача дітей тимчасово в інтернат. Автор схидяється до зарахування її до неблагополучної сім'ї.

В. С. Торохтій класифікує сім'ю як дистантну за особливими умовами її життя (це сім'я з недостатньою турботою, з непостійним батьківством), відносячи до таких сімей сім'ї моряків, бортпровідників, геологів, військових, великих спортсменів, артистів.

Д. Пенішкевич відносить до дистантних сім'ї заробітчан за кордоном. Аналізуючи їх життєдіяльність, вона подає таку класифікацію, умовно розділяючи їх на декілька категорій:

1) сім'ї, де існує взаєморозуміння (кожен із батьків виконує відведену йому роль, а один із них заробляє гроші на навчання дітей, будівництво житла, відкриття власного бізнесу тощо; такі сім'ї не можна назвати неблагополучними, соціальний захист зводиться до надання їм соціально-педагогічної допомоги інформативного характеру);

2) неблагополучні дистантні сім'ї (з дітьми вдома залишається один із батьків, частіше – чоловік; неможливість поєднання в таких умовах виконання ролі матері й батька; виникнення в членів сім'ї спочатку стресу, а з часом і депресії; втрата нерідко роботи через необхідність догляду за дитиною; вирішення потреби в матеріальних коштах за рахунок заробітку мігранта; зловживання алкоголем та бездоглядність дитини);

3) обоє батьків тривалий час перебувають на заробітках за кордоном (дитина, як правило, залишається під опікою бабусі, дідуся, далеких родичів, сусідів, друзів тощо; наслідок цього – дезадаптація та соціальна незахищеність дитини).

Характеризуючи різновиди дистантних сімей, важливою типологічною ознакою класифікації є причина утворення дистантної сім'ї, яка безпосередньо пов'язана з основою сімейних взаємин. За цією ознакою виділяють такі дистантні сім'ї:

1) утворена внаслідок довготривалого тюремного ув'язнення одного з батьків;

2) утворена після виїзду на заробітки одного з батьків у далеке зарубіжжя (як правило, перебування цього батька за кордоном на заробітках триває десяток років, а то й більше);

3) утворена після виїзду одного з батьків у близьке зарубіжжя (постійне перебування на сезонних роботах);

4) утворена внаслідок фактичного розпаду сім'ї (чоловік/дружина проживають від сім'ї окремо тривалий час, що буває орієнтовно в таких ситуаціях: а) “зайшла коса на камінь” (ніхто не хоче поступитися своїми амбіціями у сімейних чварах, тому один із них проживає у своїх батьків, окремо від сім'ї з дитиною); б) один із батьків подає на розлучення, інший перешкоджає розлучному процесу .

Сутність феномена дистантної сім'ї найбільш повно можна розкрити через висвітлення її функцій:

1. Народження і виховання дітей (саме виконання цієї функції найбільше страждає у дистантних сім'ях, а саме через неузгодження і розмитість позицій подружніх партнерів щодо питання виховання дітей. Діти часто, образно кажучи, “пущені на самоплив”, є соціальними сиротами при живих батьках).

2. Збереження, розвиток, передача наступним поколінням цінностей і традицій суспільства, акумулювання і реалізація соціально-виховного потенціалу.

3. Задоволення потреб людей у психологічному комфорті та емоційній підтримці, почутті безпеки, почутті цінності та значущості свого “Я”, емоційному теплі і любові.

4. Створення умов для розвитку особистості всіх членів сім'ї.

5. Задоволення сексуально-еротичних потреб.

6. Задоволення потреб у спільному проведенні дозвілля.

7. Організація спільного ведення домашнього господарства, розподіл праці у сім'ї, взаємодопомога.

8. Задоволення потреб людини у спілкуванні з близькими людьми, у встановленні надійних комунікативних зв'язків з ними.

9. Задоволення індивідуальної потреби у батьківстві або материнстві, контактах з дітьми, їх вихованні, самореалізації в дітях.

10. Соціальний контроль за поведінкою окремих членів сім'ї.

11. Організація діяльності з фінансового забезпечення сім'ї.

12. Рекреативна функція – охорона здоров'я членів сім'ї, організація їх відпочинку, зняття з людей стресових станів і т. ін.

У випадку дистантної сім'ї маємо збережену її структуру (присутні обоє батьків), проте в силу певних причин (найпоширеніша з них – трудова міграція, а також працевлаштування не за місцем проживання, хвороба, ув'язнення та ін.) батьки роз'єднані просторово, відтак, неможливість одного з партнерів (рідше – обох) належним чином виконувати практично всі свої сімейні функції.

Відповідно, порушується функціонування сімейної системи. Але це не означає, що всі дистантні сім'ї є, відтак, неблагополучними. Розуміння подружніми партнерами ситуації, врахування нових завдань, які постають перед ними в умовах просторової розлуки та побудова адекватної системи дій є запорукою збереження психологічної рівноваги та благополуччя у сім'ї. І навпаки, нерозв'язаність конфліктних, кризових ситуацій на час перетворення сім'ї у дистантну поглиблює неблагополуччя сім'ї і може призвести до її розпаду.

В умовах дистантної сім'ї, у зв'язку з відсутністю одного, а часом і обидвох батьків, спостерігається зміна системи стосунків між батьками і дітьми, яка впливає на систему сім'ї в цілому: на функціонування та інтеракції як всередині цієї системи, так і поза нею. Адже структура інтеракцій між батьками і дітьми окреслює норми, правила, зразки поведінки дітей, тобто якість їхнього соціального досвіду, що в подальшому впливатиме на емоційні стосунки та взаємини з іншими людьми (друзями, однолітками, педагогами).

Дистантні сім'ї, на нашу думку, є динамічною характеристикою: вона може виникати на певному етапі життєвого циклу сім'ї, а потім, зі зміною обставин, сім'я знову набуває своєї попередньої форми. Проте етап існування сім'ї як дистантної неминуче залишає свій відбиток як на особливостях наступного розвитку сім'ї загалом, так і на кожному її члені зокрема.

У дистантних сім'ях відбувається відчуження дітей від батьків у зв'язку з втратою постійних контактів, відносини набувають формальний характер, на жаль, пріоритет віддається економічним взаємовідносинам. Відсутність безпосереднього спілкування, живої розмови, як показують соціальні дослідження, впливають на стан дітей: сумують за батьками, чекають наступної зустрічі, змінюють поведінку на негативну після від'їзду батьків, тому що для виховання та розвитку дитини є необхідним спілкування щодня з питань та проблем, які виникають у їх житті. На жаль, зміни відбуваються як у навчанні дітей, так і у ставленні до навчання.

Діти у дистантних сім'ях мають дефіцит прояву позитивних почуттів, як по відношенню до іншої особи (до батьків), так і по відношенню до себе (відчуті ніжність, лагідність, любов матері чи батька), тобто відчуті себе цінним для значущих дорослих, їм не вистачає ласки, батьківського тепла та любові, повноцінного виховання. На жаль, до таких дітей змінюється ставлення їх найближчого оточення: знуцання та лупцювання з боку однолітків, однокласників, старшокласників, жорстоке поводження зі сторони

родичів: бабусі, тітки, батька, вітчима, мачухи, сусідів. Відсутність емоційного контакту з батьками іноді призводить до внутрішнього протесту проти розлучення з ними, який може проявлятися у зловживанні психоактивних речовин, неадекватної самооцінки, дезадаптації поведінки, соматичних захворюваннях.

Ведення домогосподарства ускладнюється відсутністю одного з батьків бо, на жаль, і він змінює своє відношення до побутових проблем та господарських функцій. Небажання дітей допомагати в домашній роботі, намагання відповісти грубістю і жорсткістю на прохання чи зауваження родичів є характерним у таких сім'ях. У більшості цих сімей відбувається формалізація відносин між батьком (матір'ю) і дитиною, або навіть психічне насилля над дитиною, що проявляється у постійному залякуванні, приниженні, порушенні довіри. Батько чи матір, які залишилися з дітьми в Україні за відсутності емоційного контакту та підтримку з боку жінки (чоловіка) морально деградують, вживають алкоголь, наркотичні речовини, занедбують домашнє господарство або перекладають відповідальність за нього на дитину. Це також призводить до відчуження дітей від батьків, порушення взаємопорозуміння у родині.

Хлопчики набагато гостріше, ніж дівчатка, сприймають відсутність батька. Вони стають неспокійними, агресивними та задиристими. Особливо сильно помітна різниця між хлопчиками в сім'ях з батьком і без нього в перші роки життя дітей. Щодо дівчаток, то дівчатка, які вирости тільки з матерями, мало чим відрізняються від тих, хто жив у повній сім'ї, але в інтелектуальній діяльності проявляється різниця.

Зауважимо, що в процесі статевого виховання дівчатка та хлопчики усвідомлюють свою статеву приналежність, у них формуються знання та навички поведінки, що відповідають певній статі: у дівчаток – фемінної, у хлопчиків – маскулінної.

За відсутності одного з батьків дитина залишається без прикладу певної гендерної ролі та поведінки. Намагання батька навчити хлопчика бути чоловіком, перебуваючи при цьому на відстані, є неефективним, оскільки конфліктує з тим, що хлопчик переймає від матері, яка мати на період тимчасової відсутності батька намагається виконувати його роль. Те саме відбувається у разі відсутності матері й при вихованні дівчинки батьком.

Природно дитина потребує тісного емоційного контакту з батьками, відсутність якого створює незадоволеність життєво важливої потреби в любові, а це обертається в поведінці дитини агресивністю, роздратованістю, стурбованістю, симптомами

боязливості і тривожності. Часто багато хто з дітей не вміє реалізувати свій інтелект, що за нормальних умов може відбуватися значно ефективніше. У сфері спілкування може спостерігатися низька результативність, бідність засобів спілкування, пасивність, схильність до конфліктних переживань, надмірна обережність і неприйняття нового.

Підлітковий період – це період переходу від дитинства до дорослості, усвідомлення себе дорослою особою, появи прагнення бути і вважатись дорослим, переорієнтації з цінностей, характерних для дітей, на цінності світу дорослих.

Самооцінка в підлітків, батьки яких перебувають за кордоном, є вищою, ніж у підлітків з повних сімей. Це пояснюється тим, що: по-перше, головна потреба підліткового віку – набути ролі дорослого – певним чином задовольняється. Оскільки, мати чи батько, які їдуть за кордон, самі створюють такі умови для дитини, де їй необхідно проявити себе як дорослій людині. Тобто батьки дають можливість підлітку реалізуватися на рівні дорослого, виконувати його роль. По-друге, важливим фактором, який впливає на рівень самооцінки підлітків з дистантних сімей, є матеріальне благополуччя сім'ї. Отримані гроші батьки надсилають родичам, з якими залишаються діти, та самим дітям, намагаючись компенсувати таким чином відсутність батьківського піклування. Це надає підлітку певного соціального статусу й становища серед ровесників, знижуючи при цьому значення міжособистісних стосунків та морально етичних взаємин.

Поширеною серед підлітків стає гебоїдна поведінка, що характеризується інфантильним егоцентризмом, надмірним прагненням до самоствердження з грубою опозицією до оточуючих, повним ігноруванням моральних норм і цінностей, схильністю до імпульсивної агресії, відсутністю відповідальності, інтересу до продуктивної позитивної діяльності при посиленому патологічному прагненні до всього, що пов'язано з насильством, знущанням.

Особливо актуальною постає проблема формування ціннісних орієнтацій дітей в дистантних сім'ях, оскільки саме в родині особистість засвоює перші фундаментальні моральні принципи та норми, духовні цінності.

У підлітковому віці активізується засвоєння норм і цінностей, накладаючись на психологічну кризу підліткового віку. Адекватна переоцінка цінностей у критичних періодах розвитку створює сприятливі можливості для розвитку особистості, моральної зрілості на наступних вікових етапах.

Обмеження мотивації підлітків з дистантних сімей, її одноманітність і прив'язаність до непосредної життєвої ситуації

спричиняє формування ціннісних орієнтацій, пов'язаних із задоволенням потреб сьогодення або найближчого майбутнього. Нестача родинних стосунків породжує в таких підлітків гіпертрофовану потребу мати їх повною мірою, підлітки ідеалізують сімейні стосунки, однак позитивний ідеальний зразок родини у них дуже розмитий, дифузний і малоконкретний.

Умови дистантної сім'ї, віддзеркалюючись у свідомості підлітків, впливають на формування їх ціннісних орієнтацій і світоглядних позицій. Підліткам з дистантних сімей характерне формування якостей індивідуалістської спрямованості, має місце девальвація моральних цінностей і цінностей, пов'язаних з трудовою діяльністю. Вони часто не усвідомлюють залежності майбутніх життєвих досягнень від якості здобутої освіти. Домінантним мотивом у виборі бажаної професії є мотив матеріального достатку.

Щодо проявів девіантної поведінки та правопорушень з боку дітей заробітчан, то найчастіше вони є такими: прогулювання уроків та погіршення успішності внаслідок цього; скоєння дрібних правопорушень (хуліганство, бійки, агресивна поведінка, пошкодження шкільного інвентарю), порушення громадського порядку; скоєння злочинних дій, крадіжок, продаж наркотиків; вживання алкоголю та наркотиків; потрапляння до “поганих” компаній; поява шкідливих звичок; вдавання до обману.

Взагалі, діти трудових мігрантів мають ті самі проблеми, що й їхні однолітки: складності процесу соціалізації особистості, проблеми з навчанням, побудови взаємин з протилежною статтю тощо. Але через відсутність батьків у них виникають додаткові проблеми: переживання за батьків, неспокій, самотність, страх, надмірні намагання самоствердитися. Нерідко це проявляється у девіантній поведінці, конфліктах.

Наразі інтенсивно обговорюється та досліджується феномен “залежності від Інтернету”, або Інтернет-адикції – Internet Addiction Disorder. Особливу групу ризику серед схильних до інтернет-залежності підлітків складають підлітки з дистантних сімей. Неконтрольованість проведення підлітками вільного часу з боку найближчих родичів, досить високий матеріальний статок призводять до “зависання” таких підлітків у комп'ютерних клубах, вдома у мережі Інтернет. Досить часто мережа стає єдиним засобом спілкування підлітка з батьками, які перебувають за кордоном. Все це спричиняє високий ризик розвитку інтернет-адикції.

Всі сфери діяльності підлітка тісно пов'язані з емоційним життям, тому негативними наслідками виховання дитини в умовах дистантної сім'ї можуть бути: закомплексованість, підвищений

рівень тривожності, почуття ворожості, несформованість Я-образу, статево-рольової ідентичності, домінування залежності в поведінці, імпульсивність та ін.

Такий стан речей свідчить про те, що багато дистантних сімей не здатні повною мірою реалізовувати виховну функцію.

Аналізуючи життєдіяльність дистантних сімей, виділивши основні особливості та ознаки дистантних сімей, ми умовно розділили їх на декілька категорій:

1) сім'ї, у яких один із батьків перебуває на заробітках за межами України впродовж року: неповна (материнська або батьківська), зовні благополучна (контроль з боку батьків за успішністю та поведінкою має односторонній характер, відсутня єдність вимог до дитини);

2) сім'ї, у яких батьки (обидва) перебувають на заробітках за межами України впродовж року: тимчасово проблемна (наявність незначних тимчасових проблем, таких як малозабезпеченість), дисфункційна (нестабільність і неузгодженість у формуванні внутрішньо сімейних соціокультурних норм і традицій);

3) сім'ї, у яких один із батьків перебуває на заробітках за межами України впродовж 1-3 років: неповна (материнська або батьківська), ретрофлексуюча (має непроникні зовнішні межі і, водночас, прозорі індивідуальні межі. При виникненні неконструктивної внутрісімейної взаємодії проблеми сім'ї не лише не вирішуються (через відсутність контактів), але і загострюються, спричиняючи психосоматичні захворювання у членів сім'ї);

4) сім'ї, у яких батьки (обидва) перебувають на заробітках за межами України впродовж 1-3 років: неблагополучна, конфліктна (суперечності між інтересами, потребами, бажаннями членів сім'ї породжують сильні й тривалі негативні емоції; властиве почуття незахищеності, емоційного дискомфорту);

5) сім'ї, у яких один із батьків перебуває на заробітках за межами України тривалий час (більше 3-х років): неповна (материнська або батьківська), дезорганізована (у зв'язку з відсутністю належних взаємодій і взаємовпливу між членами сім'ї та надмірною відкритістю зовнішніх меж існує велика небезпека асоціальної поведінки членів сім'ї, чи розпаду сім'ї як єдиного цілого), неблагополучна (напруженість міжособистісних стосунків, емоційний дискомфорт);

6) сім'ї, у яких батьки (обидва) перебувають на заробітках за межами України тривалий час (більше 3-х років): кризова (потреби та інтереси членів сім'ї, що стосуються найважливіших сфер життєдіяльності, зіштовхуються особливо різко), псевдофункційна

(члени сім'ї виявляють ознаки схильності до дезадаптивних моделей поведінки).

Отже, згідно з класифікацією типів сімей за основою сімейних відносин, дистантно називаємо неповну нуклеарну чи розширену сім'ю, в якій постійно проживає з дитиною один із батьків, а інший через певні причини досить тривалий час відсутній. Тобто дистантна сім'я – це мала соціальна група людей, поєднаних родинними відносинами (шлюбу, кровної спорідненості, усиновлення, опіки), спільністю формування й задоволення біологічних і соціально-економічних потреб, любов'ю і взаємною моральною відповідальністю. Це сім'я, котра офіційно вважається повною, а насправді дитина не отримує батьківського впливу через відсутність батька/матері у зв'язку з досить значною дистанцією перебування одного з батьків від сім'ї.

Список використаних джерел

1. Левченко К.Б. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми трудових мігрантів: навч.-метод. посібник / К.Б.Левченко, І.М.Трубавіна, І.І.Цушко. – К.: ФОП “Купріянова”, 2007. – 240 с.
2. Москаленко В.В. Соціальна психологія: підручник / Валентина Володимирівна Москаленко. – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 624 с.
3. Соціально-педагогічна робота з проблемними сім'ями / [А.Й.Капська, Н.С.Олексюк, С.М.Калаур, З.З.Фалинська]. – Тернопіль: Астон, 2010. – 304 с.
4. З. Шнейдер Л.Б. Психология семейных отношений: курс лекций / Б.Л. Шнейдер. – М.: Апрель-Пресс, Изд-во ЭКСМО-Пресс, 2000. – 512 с.

In clause the basic reasons of occurrence and problem modern distantnoy families are shined(covered) which connect with social – political and economic on a condition of the Ukrainian state. Having analysed ability to live distantnyh of families, their offered classification. The special attention is allocated(removed) to study of problems of children in дистантних families. Is determined the basic psychological problems of the teenagers with distantnyh of families.

Keywords: distantnaya family, person of the teenager, uneasiness, emotional sphere.

Отримано: 15.02.2011